

STEREOTIPLAR - MILLIY MADANIYAT IFODASI

Ro'zimurodova Mehinbonu

TerDu lingvistika(o'zbek tili) yo'nalishi 2-bosqich magistranti

Annotatsiya: Stereotip - bu madaniy hodisa. Xulq-atvorning stereotipli shakllariga ma'lum harakatlar algoritmiga asoslangan ijtimoiy tajribani uzatish vositasi bo'lib xizmat qiladigan har qanday nisbatan barqaror, takrorlanadigan faoliyat harakatlari kiradi. Masalan, marosimlar, urf-odatlar, odob-axloq qoidalari, mehnat an'analari, o'yinlar, bayramlar, ta'lim va boshqalar. muayyan tartibga solinadigan boshqa jarayonlar.

Kalit so'zlar: stereotip hodisasi, madaniyat, urf-odatlar, odob-axloq, tarbiya, muloqot..

Mavzuning dolzarbligi: Stereotipning turli jihatlarini va tegishli masalalar bo'yicha tadqiqotlar ko'p sabablarga ko'ra dolzarbdir. Stereotip - bu shaxs irodasiga qo'shimcha ravishda muqarrar ravishda ongning barcha darajalarida o'zini namoyon qiladigan noyob hodisa: ijtimoiy o'zaro ta'sirlar, ob'ektlar bilan harakatlar, tabiiy va madaniy aloqalar, odamlar va harakatlar bilan bevosita aloqalar bilan ishlashda. har qanday faoliyatdan. Stereotiplar psixika darajasida kuzatiladi va xatti-harakatlarga bevosita ta'sir qiladi.

Stereotip hodisasi va stereotiplash jarayoni ma'lum o'ziga xos xususiyatlarni hisobga olgan holda, insoniyat tarixi davomida kuzatilishi mumkin. Biroq, stereotip tushunchasining o'zi, shuningdek, stereotiplash fenomeni bilan bog'liq bir qator muammolar faqat 20-asrda paydo bo'lgan. mafkura, tashviqot, jamoatchilik ongini manipulyatsiya qilish sohalaridagi o'zgarishlar bilan bir qatorda. Hozirgi bosqichda ushbu sohalaridagi tadqiqotlar ayniqsa dolzarb bo'lib qolmoqda. Stereotiplarni o'rganish siyosiy va tijorat maqsadlarida qo'llaniladi, chunki stereotip ob'ekt haqidagi ma'lumotlarning boshqa, "kam ahamiyatli" elementlarini qisqartirish, soddalashtirish, sxematiklashtirish orqali ma'lumotlarning samarali, ta'sirchan tarkibiy qismlarini ajratib ko'rsatish orqali yagona hissiy fonning ma'lum bir stimulyatori bo'lishi mumkin. mazmuni. Mafkuraviy-siyosiy hodisalar, shuningdek, marketing, reklama va jamoatchilik bilan aloqalar sohasidagi ehtiyojlar bilan bog'liq ayrim stereotiplarni shakllantirish va yo'q qilish mexanizmlarini yaratish sohasidagi amaliy ishlanmalar dolzarbligicha qolmoqda.

Tadqiqotning maqsadi - madaniyat hodisasi sifatida stereotipning turli jihatlarini yaxlit ko'rish va nazariy tahlil qilishni rivojlantirish.

Maqsadga muvofiq ishda quyidagi vazifalar belgilandi:

- stereotipning mifologik ildizlarini ko'rib chiqish; "stereotip" tushunchasining mazmuniy evolyutsiyasini va uning kognitiv funktsiyasini tahlil qilish;
- madaniyat modellari haqidagi stereotipik g'oyalarning o'ziga xos xususiyatlarini ko'rsatish va Sharq-G'arb dixotomiyasi misolida madaniyatlararo muloqot muammosini tahlil qilish;
- etnik-madaniy stereotiplarning turli modifikatsiyalarini ko'rib chiqish;

● madaniy faoliyat turlari sifatidagi ijodiy va stereotipik faoliyat haqidagi zamonaviy falsafiy g'oyalarni tizimlashtirish va tahlil qilish.

Tadqiqot ob'ekti - zamonaviy jamiyatning muloqot madaniyati va birinchi navbatda uning aksiologik jihatlari.

Tadqiqot predmeti - zamonaviy jamiyatning muloqot madaniyatida etnik stereotiplarning ishlashi muammosi.

Tadqiqotning nazariy va uslubiy asosini bilimning turli sohalari: falsafa, madaniyatshunoslik, tarix, sharqshunoslik, sotsiologiya, psixologiya va boshqalar bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar tashkil etadi. Dissertatsiya ustida ishlashda izchillik va tarixchilik tamoyillari, mazmunli retrospeksiya, qiyosiy tadqiqotlardan foydalaniladi.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi:

- ijtimoiy va individual ongning turli darajalarida faoliyat yurituvchi madaniyat hodisasi sifatida stereotip muammosining falsafiy va uslubiy rivojlanishi;

- turli ijtimoiy sohalarda tegishli hodisaning namoyon bo'lishini aniqlash imkonini beruvchi "stereotip" ni tushuntirishda;

- bir qator mahalliy va xorijiy stereotip tushunchalarini qiyosiy tahlil qilish va tasniflash;

- qoliplarning jamiyat ijtimoiy-madaniy hayotida, millatlararo munosabatlardagi roli va ahamiyatini ochib berish;

- madaniyatlararo muloqot muammolari bilan bog'liq holda stereotiplarni ko'rib chiqish;

- ijodiy va stereotipik faoliyatni madaniy faoliyat hodisalari sifatida tahlil qilish;

- stereotipning ayrim jihatlarni hisobga olish, kerak bo'lganda ularning etnik, milliy, diniy munosabatlarga, shuningdek, ijodiy taraqqiyotga salbiy ta'sirini bartaraf etish imkonini beradi.

Tadqiqotning nazariy va amaliy ahamiyati shundan iboratki, ushbu tadqiqotning asosiy xulosalari va qoidalaridan foydalanish mumkin:

- shaxs va jamoat ongini stereotiplashtirish muammosini keyinchalik nazariy jihatdan ishlab chiqish va stereotip hodisasini amaliy tadqiq qilish uchun;

- etnik, milliy, diniy nizolarni, shuningdek, madaniyatlararo muloqotga oid boshqa muammolarni tahlil qilish va hal etishda;

- moslashuvchan dialektik tafakkurga ega ijodiy shaxsni shakllantirishning bevosita usullarini ishlab chiqishda;

- ijtimoiy subyektlarning fikrlash va xatti-harakatlarining inertsiyasini bartaraf etishga yordam beradigan aniq chora-tadbirlar ishlab chiqishda;

- ommaviy madaniyatning ayrim muammolarini tahlil qilishda;

- nazariy va amaliy fanlar bo'yicha kurslarni tayyorlashda, stereotiplash va qoliplash muammolariga ta'sir qiladi.

Muammoning ilmiy rivojlanish darajasi. Jamoat ongi va o'zini o'zi anglashda etnik stereotiplarning amal qilishi muammosi falsafiy adabiyotlarda to'liq yoritilmagan. Etnik stereotiplarni falsafiy bilimlar nuqtai nazaridan o'rganish vazifasi hatto qo'yilmagan edi,

garchi ijtimoiy fanlar bilimining turli sohalarida (falsafa tarixi, tarix, psixologiya, etnografiya) etnik stereotiplarning ishlashini tahlil qilish uzoq vaqt davomida olib borilgan. umumlashtirish uchun vaqt va ma'lum materiallar to'plangan. Ko'rsatilgan muammoni sinchkovlik bilan o'rganish falsafa nuqtai nazaridan ma'naviy madaniyatning rivojlanishi fonida tegishli ijtimoiy munosabatlar bilan bog'liqlikni kontseptual asoslash imkonini beradi. Etnik stereotiplarni ijtimoiy ongda haqiqatan ham faoliyat yuritadigan, muayyan vaziyatda va ma'lum bir sharoitda etnik guruhning har bir vakili uchun individual ravishda namoyon bo'ladigan hodisalar deb hisoblash mumkin.

"Stereotip" (yunoncha stereos – qattiq, typos – iz) tushunchasi 1922 yilda "Ommaviy fikr" kitobi muallifi amerikalik sotsiolog U.Lippman tomonidan taklif qilingan. Lippmanning fikriga ko'ra, stereotip "atrofdagi dunyoni idrok etishning maxsus shakli bo'lib, bu ma'lumotlar bizning ongimizga etib borgunga qadar bizning hislarimiz ma'lumotlariga ma'lum bir ta'sir ko'rsatadi".

Stereotiplarning paydo bo'lishining psixologik mexanizmi insonning kundalik tafakkuriga xos bo'lgan harakatni tejash tamoyiliga asoslanadi. Voqelikning takrorlanuvchi hodisalari allaqachon ma'lum bo'lgan toifalarga kiradi, odatiy modellarga tasniflanadi, ular stereotiplar deb ataladi. Agar ular tark etilsa, hayot jarayoni doimiy keskinlikni talab qiladi. Stereotiplar insonga atrofidagi dunyoni farqlash va soddalashtirishga yordam beradi.

Hozirgi vaqtda xalqlar, tillar va madaniyatlarning aralashib ketishi misli ko'rilmagan miqyosga ko'tarilib, yot madaniyatlarga bag'rikenglikni tarbiyalash, ularga qiziqish va hurmatni uyg'otish muammosi ayniqsa keskinlashdi.

Har bir xalqning vakillari o'z va chet el madaniyati, o'zini o'rab turgan dunyo haqida o'z qiyofasini yaratadilar. Bu bilim og'zaki shaklda ham mavjud.

Bunday ruhiy shakllanishlar stereotiplar deb ataladi. Stereotiplar bir xalqning boshqa xalq haqidagi ma'lumotlari, boshqa xalqning an'analari, odob-axloq me'yorlari ta'sirida shakllanadi.

Masalan, amerikacha samaradorlik, ruscha "ehtimol", nemislarning punktualligi, afrikalik ehtiroslar, frantsuzlarning ishqibozligi, fin sekinligi, polshalik g'urur, ispanlarning jahldorligi va boshqalarni hamma biladi. Bu obrazlarda turli millat vakillarining temperamenti va turmush tarzining o'ziga xos xususiyatlari, ma'lum ruhiy sifatlari aks etgan. Stereotiplarning ahamiyati shundaki, ular insonning o'z tajribasidan tashqariga chiqadigan tajriba asosida yaratilgan dunyo haqidagi tasavvurini yaratadi. Shakllanish shaxsning madaniy muhiti ta'sirida sodir bo'ladi va ular keyingi avlodlarga berilgan holda o'tadi.

Madaniyatlararo muloqot jarayonida sheriklardan biri ikkinchisini o'z harakatlari va harakatlari bilan birga idrok etadi. O'zaro munosabatlarni o'rnatish boshqa odamning harakatlarini to'g'ri tushunishga bog'liq. Stereotiplar yordamida insonga ma'lum xususiyat va fazilatlar beriladi va shu asosda uning xatti-harakati bashorat qilinadi. Shuning uchun stereotiplar o'zining va boshqa odamlarning harakatlarining sabablari va mumkin bo'lgan oqibatlari haqida taxmin qilish imkonini beradi. Shunday qilib, umumiy muloqotda ham, madaniyatlararo aloqalar jarayonida ham stereotiplar juda muhim rol o'ynaydi.

Zamonaviy dunyoda deyarli har qanday davlat ko'p madaniyatli xususiyatlarga ega. Butun davrlar davomida shakllangan etnik ong va madaniyatning tartibga soluvchilari tug'ma yoki orttirilgan madaniy stereotiplardir. Ularning qo'lida bo'lgan har qanday shaxs o'z etnik guruhi va madaniyati bilan birlikni his qiladi.

Insoniyat turli etnik jamoalarning o'z individualligini saqlab qolish huquqini tan olishga yaqinlashmoqda va iloji bo'lsa, bu holatni zamonaviy dunyoda ko'pincha millatlararo aloqalarda mavjud bo'lgan shaxsiy huquqbuzarlik hissisiz qabul qiladi. Salbiy etnik stereotiplarning tarqalishi uchun asos etnosentrizmdir - bu qaysidir ma'noda (o'z etnik guruhiga, uning madaniy qadriyatlariga nisbatan g'urur tuyg'usi) vatanparvarlik bilan qo'shilib ketadigan, boshqa tomondan esa (kibr, boshqa xalqlarni mensimaslik, qarama-qarshilik). "o'zinikidan" "begona" ga) - shovinizm bilan. Salbiy nuqta quyidagilarda namoyon bo'ladi: etnik stereotiplar to'siqsiz millatlararo muloqotga to'siq bo'lib xizmat qiladi, ular etnik guruhlar o'rtasidagi o'zaro tushunishni qiyinlashtiradi. Ijobiy jihat shundaki, stereotiplar etnik guruhlarining tarixiy tajribasini to'plagan holda, etnik guruhlarining ma'naviy madaniyatini saqlashga faol yordam beradi. *"Xalq ichki dunyosining o'ziga xosligida, olingan ma'lumotlarning ma'lum bir tarzda tashkil etilgan ruhiy omborining barqarorligida har qanday xalqning odamlarning biosotsial hamjamiyati va madaniy hodisa sifatidagi qadriyati yotadi"*. (F.H. Kessidi). Bunday stereotiplarni buzish etnosni tarixiy ildizlaridan mahrum qilishga urinish demakdir.

Muvaffaqiyatli muloqot qilish uchun nafaqat chet tilini bilish, balki dunyoning lingvistik rasmini qayta qurishda juda muhim bo'lgan turli etnik stereotiplarning haqiqat yoki yolg'onligi nuqtai nazaridan xorijiy davlat madaniyatini bilish ham maqsadga muvofiqdir. , ham o'zining, ham boshqa xalq.

Stereotiplarning haqiqiy yoki asossizligiga, haqiqat yoki yolg'onligiga qaramay, ularning barchasi har qanday madaniyatning ajralmas elementi bo'lib, ular mavjudligining o'zi bilan odamlarning psixologiyasi va xatti-harakatlariga ta'sir qiladi, ularning ongi va millatlararo aloqalariga ta'sir qiladi.

O'zining barcha sxematikligi va umumiylikiga qaramay, boshqa xalqlar va madaniyatlar haqidagi stereotipik g'oyalar shaxsni begona madaniyat bilan to'qnashuvga tayyorlaydi, undan madaniy zarbani zaiflashtiradi.

Stereotiplar insonga butun dunyo haqida tasavvurni shakllantirishga, uning tor ijtimoiy-madaniy muhitidan tashqariga chiqishga imkon beradi.

Quyidagi funktsiyaga alohida ahamiyat beriladi: urf-odatlarini, urf-odatlarini, odatlarini himoya qilish, madaniy hayotning o'sib borayotgan universallashtiruvchi va madaniyat muammolarining paydo bo'lishi sharoitida zarur bo'lgan o'z madaniyatining asosiy qadriyatlarini saqlash. monomadaniy dunyoni shakllantirish.

Odamlar o'zlarining stereotiplarini saqlab qolishadi, garchi haqiqat va ularning hayotiy tajribasi ularga zid bo'lsa ham. Shu sababli, madaniyatlararo aloqalar sharoitida stereotiplar bilan samarali kurash olish muhimdir, ya'ni ulardan xabardor bo'lish va ulardan foydalanish, shuningdek, agar ular haqiqatga mos kelmasa, rad etish imkoniyatiga ega bo'lish.

Xulosa.

Bu asarda stereotip deganda ma'lum ma'lumotlar (tajriba, kuzatish va h.k.) ta'sirida shakllangan, ijtimoiy ahamiyatga molik ob'yekt yoki hodisaning ongda mustahkamlab qo'yilgan tasviri (namoyish, mulohaza yuritish, baholash va h.k.) tushuniladi. bir qator xususiyatlarga ega (barqarorlik, samaradorlik va boshqalar) va xatti-harakatlarda amalga oshiriladigan his-tuyg'ular. Dinamik stereotip o'rtasidagi mavjud farqga qaramay (ba'zi mahalliy tadqiqotchilar bunday stereotiplarni fiziologik deb atashadi, I. P. Pavlovning shartli reflekslar sohasidagi tajribalari bilan o'xshashlik qiladilar: muayyan sharoitlarda stereotip tananing tashqi yoki ichki ta'sirga ixtiyoriy reaksiyasiga aylanadi. qo'zg'atuvchilar; stereotip tirnash xususiyati beruvchi moddalarning takroriy ta'siri natijasida orttirilgan) va ijtimoiy stereotip ("ijtimoiy stereotip" - V. A. Yadovning ta'rifi, ba'zi mahalliy tadqiqotchilar bunday stereotiplarni ijtimoiy-psixologik deb atashadi) xorijiy adabiyotlarda "stereotip" yagona atamasi. " (stereotip) ishlatiladi (ba'zi hollarda bu tushuntirishlarni istisno qilmaydi, ammo bu holda biz terminologiya haqida gapiramiz). Chet el fanida stereotip atamasiga o'xshash, yagona yondashuv o'zini oqlaydi. Stereotip (dinamik, fiziologik, ijtimoiy, ijtimoiy-psixologik va boshqalar) atamaları va ta'riflarining ko'pligi mahalliy tadqiqotlarni chalkashtirib yuboradi: bir yo'nalishdagi tadqiqotchilar o'zlarini boshqalardan ajratib olishga harakat qilmoqdalar. Mahalliy fanda atamalar va ta'riflarning ko'pligi tufayli ba'zan "yolg'on g'oyalar" sifatidagi stereotiplar haqidagi dalillar farqlanadi: dinamik stereotiplar shubhasiz haqiqatdir, shuning uchun ular yolg'on emas; ijtimoiy stereotiplar sun'iy ravishda yaratilgan ong mahsulidir, shuning uchun ularni o'zgartirish va buzish kerak (shu asosda mahalliy fanda bir qator stereotip subklassifikatsiyalari mavjud: xususan, noqulay va "qulay" avtostereotiplar deb hisoblangan stereotiplar). Ushbu tadqiqot natijasida stereotip atamasining paydo bo'lishini tizimlashtirib, tanqidiy tahlil qilib, uning fanda o'rganilish darajasini aniqlagan holda, stereotip deganda ma'lum bir o'zgarimas kontseptual o'zakni (nisbatan o'zgarimagan, barqaror bo'lib qoladigan qiymat) tushunish taklif etiladi. ma'lum o'zgarishlar ostida), bu keng ko'lamlı ijtimoiy, madaniy va boshqalarni qamrab olishga imkon beradi. boshqa hodisalar. Stereotipning umumiy ta'rifi uni kognitiv hayot va faoliyatning barcha sohalarida sodir bo'ladigan hodisa sifatida ko'rib chiqishga imkon beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Вержбицкая А. Понимание культур через посредство ключевых слов. — М.: Языки русской культуры, 2001. — 380 с.
2. Широканов Д.И., Алексеева Е.А. Стереотипы и динамика мышления. Минск: Наука и техника, 1993. — 94 с.
3. Садохин А.П. Введение в теорию межкультурной коммуникации. (М) 2005г.
4. Ядов В. А., Стереотип социальный, Философский энциклопедический словарь^ М., 1989.

5. Урбанаева И. С., Морохоева З. П., О специфике духовной культуры Востока: критика некоторых стереотипов буржуазного востоковедения, Улан-Удэ, 1988.
6. Трусов В. П., Филиппов А. С., Этнические стереотипы, Этническая психология: этические процессы и образ жизни людей, М., 1984.
7. Султанов Ш. З, Системное мышление и идеологические стереотипы, Взаимодействие массовых Информационных процессов, М, 1986.